Рівненський державний
гуманітарний університет

Актуальні питання психологічної науки

Альманах студентського наукового товариства

Випуск 15

Рівне - 2021

ББК 88
А 43
УДК 159.9

Актуальні питання психологічної науки: Альманах студентського наукового товариства. Рівне, 2021. Вип. 15. 140 с.

Головний редактор:
Ямницький В.М. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ.

Редакційна колегія:
Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;
Главінська О.Д. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;
Павелків В.Р. – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету РДГУ;
Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, академік АВШ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки РДГУ, перший проректор РДГУ;
Хупавцева Н.О. – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;
Романюк В.Л. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;
Савицька О.Г. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ.

Друкується за рішенням вченої ради РДГУ (протокол № 12 від 29 грудня 2021 р.)

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідальність несуть автори матеріалів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021

Список використаних джерел:

1. Вінтюк Ю. Узалежнення від комп'ютера: формування і можливості протидії / Ю. Вінтюк // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки [Текст] / [М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка] ; [редкол.: В. Мельник, А. Карась, Л. Рижак та ін.]. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 13. – С. 215-226.
2. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності : Монографія / О. В. Камінська. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 340 с.
3. Турецька Х. І. Особистісна ідентичність схильних до інтернет-залежності осіб: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 - соц. психологія; психологія соц. роботи / Х. І. Турецька. – К., 2011. – 20 с.

УДК 159.9+378

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Артемова Ольга, кандидат педагогічних наук, доцент, РДГУ

Становлення особистості індивіда не може розглядатися у відокремленні від суспільства, в якому він живе, від системи відносин, в які він включається, адже найбільш рушійні і визначальні механізми його розвитку мають соціально детермінований характер. Не дивно, що фокус сучасних дослідницьких пріоритетів спрямований у площину вивчення суб’єктивно-психологічної, зокрема ціннісно-мотиваційної, смислової структури детермінації. Розвиток ціннісних орієнтацій та життєвих смислів особистості – одна із пріоритетних проблем у сучасних наукових пошуках, особливо в умовах тих кардинальних змін і кризових явищ, які переживає українська спільнота.

Вагомого значення набуває здатність до самопізнання й самовизначення, у тому числі ціннісно-смислового його самоорієнтування, що має на меті прийняття остаточної відповідальності за власне особистісне, а в майбутньому професійне самовдосконалення кожного. Бажаним підсумком цього процесу виступає формування соціально спрямованої та індивідуально збалансованої ціннісно-смислової сфери особистості здобувача освіти.

Вивченням ціннісно-смислової сфери займалися Б. Ананьєва, Л.Божович, О.Власова, І.Дубровина, С.Занюк, Д. Ельконін, Л. Кулікова,

Г.Леонтьєв, С.Максименко, Н. Максимчук, Л. Мітіна, С. Рубінштейн, В.Семиченко, А.Фурман, І. Якиманська, С. Яремчук та інших науковців.

Ціннісно-смислова сфера – це функціональна система, яка формує смисли і цілі життєдіяльності людини і регулює способи їх досягнення. З одного боку, ціннісно-смислові орієнтації прищеплюються людині соціумом, але, з іншого, сама людина активно формулює і конкретизує їх, визнаючи за власні, змінюючи чи відкидаючи цінності і смисли, пропоновані соціумом. На кожному етапі життя у людини, виходячи із соціальних цінностей або біологічних потреб, мають з'явитися певні цілі життєдіяльності, для реалізації яких необхідне розуміння (або навіть відчуття) їх сенсу. Саме така свідома мета дає людині енергію для її реалізації як пріоритетної [2, с.110].

Цінності утворюють багаторівневу ієрархічну систему, яка допомагає людині здійснювати життєві вибори, самовизначатися. Сукупність сформованих цінностей утворює таку сферу свідомості, яка забезпечує відносну стійкість особистості, виражаючись у спрямованості її потреб та інтересів. Ціннісно-смислова сфера є вагомим показником рівня особистісного розвитку людини: чим вона керується, на основі чого здійснює життєдіяльність та вчинки, чи є цінністю для неї власне „Я".

Саме тому важливим завданням сучасної психолого-педагогічної науки є вивчення передумов, чинників, тенденцій і закономірностей ціннісно-смислових орієнтирів здобувачів освіти, і в школі, і у вищих навчальних закладах, виявлення шляхів оптимізації ціннісних пошуків. Звичайно, фундамент закладається в сім'ї, в дошкільному закладі, оскільки саме в цей віковий період закладається 22 фрагменти оптимістичного світобачення; формуються уявлення дитини про свої права та обов'язки, про себе минулого-теперішнього-завтрашнього; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка.

В основі становлення цінностей у школярів, особливо в старшому підлітковому і юнацькому віці, лежить особистісне самовизначення, що має ціннісно-смислову природу, активне визначення своєї позиції щодо суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого власного існування. М.Р. Гінзбург вважає, що в ранньому юнацькому віці особистісне самовизначення, тобто ціннісно-смислове самовизначення щодо цінностей, є генетично вихідним, таким, що визначає розвиток усіх інших видів самовизначення. Свідомість старшого підлітка вже не є ціннісним хаосом [1, с. 196].

На етапі ранньої юності відбувається інтенсивний розвиток ціннісно-смислової сфери особистості, за якого мінливі індивідуальні інтенції узгоджуються з усталеними нормативними смислами. У цьому контексті ціннісне самовизначення старшокласників виступає контрапунктом у

розвитку особистості, справляючи значний вплив на все подальше життя людини.

Звісно, ціннісно-смислова орієнтація школярів помітно відрізняється від ціннісносмислової орієнтації студентів. Проте, перебуваючи у розвитку, особистісне самовизначення аж ніяк не завершується в підлітковому чи ранньому юнацькому віці. Цей процес триватиме доти, поки людина живе, мислить, спілкується, діє. Питання в іншому: як забезпечити інтелектуально-творчий розвиток і саморозвиток, адже це є водночас і проблемою творення системи освітніх умов для учасників освітнього процесу?

Провідна цінність, яка лежить в основі створення таких умов, – цінність свободи самовизначення людини, формування її суб'єктності, здатності до створення власного простору можливостей, а не просто до вибору із суми зовнішньо окреслених можливостей, і морального становлення [3, с.21]. Оскільки потреба у самовизначенні має ціннісно-смислову природу, то активне визначення своєї позиції щодо суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого власного існування характеризуються спрямованістю у майбутнє.

В кожному віковому періоді відбувається активна трансформація ціннісної системи, яка спонукає особистість до необхідності вносити відповідні корективи в індивідуальну систему цінностей. Хоча до завершення юнацького віку ціннісно-смислова сфера може вважатися відносно сформованою та стійкою, проте і в цей період, і на протязі усього подальшого онтогенезу індивіда вона залишається достатньо динамічною. Як суспільні цінності, так і особистісні смисли непостійні – вони змінюються в часі у зв'язку з цілком закономірними процесами їх переоцінки та переосмислення. Зауважимо, що ціннісно-смислова сфера протягом свого розвитку потрапляє під одночасний вплив багатьох чинників, суб'єктивних та об'єктивних, що впливають на формування системи цінностей, побудову їх ієрархії, стимулюють пошук і знаходження особистісних смислів, визначення відповідних життєвих планів, намірів та перспектив їх реалізації.

Студентство в якості окремої вікової та соціально-психологічної категорії виділено в науці відносно недавно, 1960-х роках, і як вікова категорія співвідноситься з етапами розвитку дорослої людини, являючи собою перехідну фазу від дозрівання до зрілості та визначається як пізня юність або рання дорослість (18–25 років). У плані загальнопсихічного розвитку студентство є періодом інтенсивної соціалізації людини, розвитку вищих психічних функцій, становлення всієї інтелектуальної системи і особистості в цілому.

У юності у молодої людини виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне сформувати внутрішню позицію щодо себе («Хто Я?», «Яким Я маю бути?»), щодо інших людей, а також щодо моральних цінностей. Саме в юності молода людина свідомо обирає своє місце серед категорій добра і зла. Найважливішим новоутворенням цього періоду є розвиток самоосвіти, тобто самопізнання, а сутність його – установка відносно самого себе. Вона включає пізнавальний елемент (відкриття свого «Я»), понятійний елемент (уявлення про свою індивідуальність, якості і сутності) й оціночно-вольовий елемент (самооцінка, самоповага). Розвиток рефлексії, тобто самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями й думками обумовлює критичну переоцінку раніше сформованих цінностей і сенсу життя, можливу їхню зміну і подальший розвиток.

Сенс життя – це найважливіше новоутворення ранньої юності. Також важливим новоутворенням юності є поява життєвих планів, а в цьому виявляється установка на свідому побудову власного життя як прояв початку пошуку її сенсу.

У цілому ж, розвиток особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою відбувається в кількох напрямках:

• зміцнюється професійна спрямованість, розвиваються необхідні здібності;

• удосконалюються, «професіоналізуються» психічні процеси, стани, досвід;

• підвищується відповідальність за успіх професійної діяльності, більш рельєфно проявляється індивідуальність студента;

• зростають амбіції особистості студента у сфері своєї майбутньої професії;

• на основі інтенсивного передавання соціального і професійного досвіду, а також формування необхідних якостей зростають загальна зрілість та сталість особистості студента;

• підвищується питома вага самовиховання студента у формуванні якостей, досвіду, необхідних йому як майбутньому спеціалісту;

• міцніють професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної роботи.

Психологічний розвиток особистості студента – діалектичний процес виникнення і вирішення протиріч, переходу зовнішнього у внутрішнє, саморуху, активної роботи над собою.

Аналіз та узагальнення уже проведених емпіричних досліджень психологічних особливостей ціннісно-смислової сфери здобувачів освіти дають можливість виокремити деякі конкретні стратегії їх організації.

Емпіричне вивчення ціннісно-смислової сфери особистості може базуватися на: експериментальному методі, тобто виявлення смислових утворень; біометричному, а саме вимірювання кількісних показників психічних феноменів за стандартизованими методиками; проективному, що дозволяє досліджуваній особі інтерпретувати матеріали так, щоб відповідні засоби відображали її суб'єктивну дійсність; психосемантичному, що базується на реконструкції системи індивідуальних значень свідомості відповідно до того, як людина сама формує свій психосемантичний простір; якісно-феноменологічному підході, який полягає у вивченні різноманітності явищ життєвого світу респондента на основі усвідомлення ним феноменів власної реальності (І.Галян).

Для аналізу психологічних особливостей ціннісно-смислової сфери у студентів-психологів були застосовані методики «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, «Тест орієнтацій сенсу життя» Дж. Крамбо, Л. Махолика, адаптований Д.О.Леонтьєвим, та «Дослідження системи життєвих смислів» за В.Ю.Котляковим.

Результати дослідження показали, що основними цінностями в студентів є: «здоров'я» (психічне, фізичне), «розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)», свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках); впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

За методикою орієнтацій сенсу життя Дж. Крамбо, Л. Махолика найбільший вибір у студентів-психологів припав на шкалу (Цілі) - (40%), це свідчить про наявність в житті випробуваних цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу. Наступною за чисельністю були відзначенні 2 і 3 шкали (Процес) і (Результат) відповідно. Кількість студентів у результатах яких дані шкали зайняли перші місця є однаковою (20%). Це свідчить про наявність інтересу і емоційну насиченість життя, а також відображають оцінку пройденого відповідного шляху, відчуття того, наскільки продуктивно і осмислено було прожито його частину.

Результати дослідження системи життєвих смислів за методикою Котлякова В.Ю. свідчать про тенденцію переваги статусних, тобто професійних смислів над іншими. Найпоширеніші вибори студентів:

- потреба в самореалізації (25%)
- статусні (18 %)
- когнітивні (15%)
- сімейні (15%)

Отриманні результати свідчать про потреби займати високе положення в суспільстві, активно будувати кар'єру, досягати успіху і

визнання в очах оточуючих, виконати своє призначення, реалізувати всі свої здібності і можливості, удосконалювати свою особистість, пізнавати життя відчувати свою потрібність і причетність до життя інших людей, в тому числі до своїх рідних і близьких.

Можна впевнено стверджувати, що виникнення, становлення, трансформація й продукування цінностей та смислів відбувається протягом усього життя людини. При цьому модифікуються зазначені утворення й механізми їх розвитку залежно від діяльності людини, у тому числі, від обраної професії.

Список використаних джерел:

1. Гинзбург М.Р. Эриксоновский гипноз: систематический курс / М.Р. Гинзбург, Е.Л. Яковлева. - М.: Класс, 2014. - 258 с.
2. Косянчук С. В. Формування ціннісно-смислових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника [Текст] / С. В. Косянчук, Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 107–120.
3. Пророк Н. В. Інтелектуально-творчий розвиток особистості у навчальній і дозвіллєвій діяльності [Електронний ресурс] / Н. В. Пророк // Біла книга національної освіти України [проект] / Акад. пед. наук України ; [за ред. В. Г. Кременя]. – К., 2009.

УДК 159.9

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Камінська Ольга, доктор психологічних наук, професор, РДГУ

Умови пандемії, в яких перебуває сучасний соціум, висувають нові вимоги до функціонування різних сфер суспільного життя, в тому числі і освітньої сфери. Задля збереження здоров’я учасників освітнього процесу більшість навчальних закладів тимчасово перейшли на дистанційну форму навчання, що має свої специфічні особливості. Дослідження їх впливу на ефективність навчальної діяльності здобувачів вищої освіти, а також на перебіг соціально-психологічних процесів, що відбуваються в студентських групах та зумовлюють їх динаміку, є актуальним завданням, що повстає перед психологами. Зокрема особливої уваги заслуговує дослідження впливу дистанційного навчання на соціально-психологічну адаптацію першокурсників.

Зміст

Вступ 3
Артемова О. Психологічні аспекти грамотного і безпечного використання інтернету 4
Артемова О. Формування ціннісно-смислової сфери здобувачів освіти 6
Камінська О. Вплив дистанційного навчання на соціально-психологічну адаптацію першокурсників 11
Романюк В. Сигнальні системи та психогенні розлади особистості 14
Рудюк О. Дослідження особистісних цінностей суб'єктів освітнього процесу у вищій школі 16
Антонюк Н. Психологічний аналіз мотиваційної готовності дитини дошкільного віку до школи 18
Бажинська Д. Адаптаційний потенціал людини: психофізіологічні аспекти 21
Бернік А. Психологічні особливості самоефективності молоді 23
Болюх Т. Профілактика емоційного вигорання молоді 25
Вітрук Д. Психологічний аналіз креативності сучасних підлітків та юнаків 28
Галушко О. Психологічна профілактика паніки та засоби її подолання 30
Глотова М. Мобінг як фактор прояву агресивності у підлітковому віці 32
Горбатюк О. Вплив міжособистісних стосунків на вирішення конфліктних ситуацій у сучасної молоді 35
Гук В. Розвиток стресостійкості у дітей молодшого шкільного віку як необхідної складової у формуванні соціальної компетентності особистості шляхом використання методів арт-терапії 38
Доля Т. Психологічні особливості проявів прокрастинації у дорослому віці 41
Зайчук Т. Виховні можливості ігрової діяльності у розвитку самостійності в дітей старшого дошкільного віку 43
Захарова Н. Теоретико-методологічні засади проблеми мотивації до лідерства у студентської молоді 46
Замківський І. Метод піскової терапії у сучасній психологічній науці 48
Калюш Р. Особливості мотиваційної сфери майбутніх психологів 55
Камінський А. Стресостійкість як професійно важлива якість психолога 57
Карпова А. Булінг в шкільних колективах: причини виникнення та методи профілактики 60
Кобзар З. Психологічні особливості емпатії студентської молоді 62
Ковтун О. Психологічні особливості поведінки підлітків у ситуаціях булінгу 64
Ковтун С. Особливості емпатійності у підлітковому віці: гендерний

аспект 67
Корчак А. Психологічні особливості впливу емоційної напруги на психосоматику юнаків 69
Кот С. Психологічні особливості особистісної конфліктності студентської молоді 71
Кохно Т. Освітнє середовище як чинник розвитку стресостійкості студентів 73
Лапюк А. Емоційні складові стресостійкості у студентської молоді 75
Максимчук М. Вплив тривожності на розвиток комунікативних здібностей у підлітковому віці 78
Маркова І. Психологічні особливості розвитку ціннісних орієнтацій у підлітковому віці 80
Мартинюк Т. Дослідження темпераменту у студентської молоді 83
Мартинюк Т. Тривожність та психічне здоров'я особистості 85
Матеюк О. Емпатія як психологічне особистісне утворення 87
Микитюк В. Теоретичний аналіз проблеми професійного самовизначення у психологічній парадигмі 90
Михайлюк Ю. Чинники особистісної конфліктності і способи поведінки юнаків в ситуації міжособистісних конфліктів 92
Мягка О. Генезис емоційного інтелекту підлітків 94
Новосад Т. Проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти 96
Онищук Д. Мотиваційні чинники розвитку креативності у майбутніх психологів 99
Онищук Т. Вплив сімейних конфліктів на особистісний розвиток підлітків 102
Подерня Н. Індивідуально-типологічні чинники формування локус контролю 105
Полонська В. Спілкування і розвиток особистості 107
Посохова Л. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді 108
Самойдюк А. Психологічні особливості соціальної емпатії особистості **..... 110**
Самчук І. Психологічні особливості виникнення та корекції особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці 112
Смаглюк А. Особливості розвитку мислення у молодшому шкільному віці 114
Сокотун К. Розробка програми розвитку емоційного інтелекту 116
Стрихарчук М. Психологія розвитку міжособистісного спілкування 118
Ткачук Л. Психолого-педагогічні особливості навчальної неуспішності

молодших школярів 124
Угнієва С. Психологічний аналіз тривожності у підлітків..... 126
Царук С. Мотивація та особливості навчальної діяльності у студентської молоді 129
Шоха Т. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери в молодшому шкільному віці..... 131
Юсенко В. Роль комунікативної компетентності у розвитку лідерських якостей особистості..... 133
Зміст 137

Електронне видання

Актуальні питання психологічної науки.
Альманах студентського наукового товариства

Випуск 15

Наукове редагування – проф.. Камінська О.В.
Відповідальний за випуск – проф. Воробйов А.М.

Формат 60х80/16. Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк арк. 7,5.

вул. С. Бандери, 12, м. Рівне
Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету